

**GROEPSGROOTTE EN PERSONELE INZET IN
HET BASISONDERWIJS**

GEGEVENS OVER MEI EN OKTOBER 2003
EN TRENDS VANAF 1994-1995

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD 5

1	INLEIDING 7
1.1	Achtergrond 7
1.2	Opbouw van het rapport 7
2	CENTRALE VRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET 9
2.1	Centrale vragen 9
2.2	Onderzoeksopzet 9
3	INZET VAN PERSONEEL 11
3.1	Inzet onderbouwformatie 11
3.2	Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw 13
3.3	Onvervulde vacatures in de onderbouw 14
4.	DE GROEPSGROOTTE 15
4.1	De groepsgrootte in mei en oktober 2003 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994-1995 15
4.1.1	De meipeilingen 16
4.1.2	De oktoberpeilingen 17
4.2	Grote groepen en kleine groepen tussen 1994 en 2003 18
4.3	Groepsgrootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking 18
5.	SAMENVATTING EN CONCLUSIES 21
5.1	Inzet van personeel 21
5.2	Groepsgrootte in de onderbouw 22
	LITERATUUR 23
I	Samenstelling projectgroep 24
II	Gemiddelde groepsgrootte mei 1995 - 2003 25
III	Gemiddelde groepsgrootte oktober 1994 - 2003 26

VOORWOORD

Vanaf het schooljaar 1997/1998 ontvangen basisscholen middelen van de overheid voor het verkleinen van de groepen en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in de onderbouw (groep een tot en met vier). De eerste jaren waren de gelden van de groepsmaatregel geoormerkt en diende de scholen ze dan ook te besteden in de onderbouw. Vanaf oktober 2003 geldt deze oormerking niet meer; scholen kunnen de middelen nu ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken.

De inzet van de middelen voor de groepsverkleining wordt door de Inspectie van het Onderwijs gemonitord. Hierbij bied ik u het rapport 'Groepsgrootte en personele inzet in het basisonderwijs 2003' aan. Hierin worden de bevindingen van de inspectie beschreven over de personele bezetting in de onderbouw in mei en oktober 2003 en de bovenbouw in oktober 2003.

Dit rapport is reeds de vijfde rapportage in deze van de inspectie. Ook de komende jaren zal de inspectie nog rapporteren over de ontwikkelingen rond de inzet van de middelen voor de groepsverkleiningsmaatregel. Het zal interessant zijn te zien welke keuzes scholen maken nu de oormerking is opgeheven.

De inspecteur-generaal van het onderwijs,

Mevrouw mr. drs. C. Kerzee

1 INLEIDING

Hoofdstuk 1 gaat kort in op de achtergrond van deze rapportage in het kader van de overheidsmaatregel tot groepsverkleining en kwaliteitsverbetering in de onderbouw van het basisonderwijs (paragraaf 1.1) en op de opbouw van het onderhavige rapport (paragraaf 1.2).

1.1 Achtergrond

In de afgelopen jaren heeft de inspectie in de rapportage over 'groeps grootte en kwaliteit' niet alleen aandacht besteed aan ontwikkelingen rond de grootte van de groepen en het gebruik van 'meer handen in de klas' maar ook aan de relatie tussen deze maatregelen en de kwaliteit van het onderwijs. In overleg met het Ministerie van OC&W is besloten de komende twee jaren nog wel te rapporteren over ontwikkelingen rond de groepsverkleiningsmaatregel in de onderbouw maar de relatie met de kwaliteit van het onderwijs niet meer te behandelen. Onderzoek naar de effecten van de groeps grootte is erg complex omdat een groot aantal factoren, die de effecten beïnvloeden, onder controle moeten worden gehouden. Deze kunnen in het onderhavige inspectie-onderzoek minder goed worden gerealiseerd. In de afgelopen twee jaar is gebleken dat steeds dezelfde factoren met elkaar samenhangen (meer handen in de klas en afstemming van het onderwijs op behoeften van leerlingen). Dat maakte dit onderdeel van het onderzoek ook minder interessant. In dit onderzoek wordt daarom volstaan met een beknopt overzicht van de groeps grootte en het gebruik van 'meer handen in de klas' zoals vastgesteld op twee peilmomenten, 1 mei en 1 oktober 2003.

1.2 Opbouw van het rapport

In dit rapport worden de bevindingen van de inspectie beschreven over de personele bezetting in de onderbouw in mei en oktober 2003. Dit is niet alleen uitgevoerd voor de onderbouw maar sinds 1 oktober 2003 ook voor de bovenbouw. De gelden van de groeps groottemaatregel zijn niet langer geoormerkt en scholen kunnen de formatie ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken. De omvang van de groepen werd al langer vastgesteld voor alle groepen in het basisonderwijs. Waar mogelijk worden trends beschreven vanaf het schooljaar 1994-1995.

De wijze waarop het onderzoek is verricht en de vragen die hierbij centraal stonden, worden behandeld in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 en 4 worden de gegevens over de personele bezetting en de groeps grootte die de inspectie in mei en oktober 2003 heeft verzameld, vergeleken met de nulmeting op dezelfde peildata in het schooljaar 1994-1995. Ook vindt een vergelijking plaats met de gegevens uit de jaren 1997, 1998, 1999 en 2000. In het laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de resultaten van het onderzoek.

2 CENTRALE VRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET

2.1 Centrale vragen

Het hoofddoel van het onderzoek naar de groepsgrootte en de personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs in 2003 is na te gaan op welke wijze de scholen de personele middelen voor de onderbouw hebben ingezet en te bepalen wat de groepsgrootte is in de onderbouw van het basisonderwijs. De centrale vragen in dit onderzoek zijn:

- 1 Op welke wijze hebben scholen extra formatie ingezet in de onderbouw en bovenbouw?
- 2 Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?

2.2 Onderzoeksopzet

De vaststelling van de groepsgrootte heeft in voorgaande jaren steeds plaatsgevonden op peildata in oktober en in mei. Daarbij werd de peiling aan het begin van het schooljaar aanvankelijk uitgevoerd door het departement en verrichtte de inspectie jaarlijks de meipeilingen. Omdat de basisscholen sinds 1 oktober 2000 echter geen groepsgroottegegevens meer hoeven op te geven aan Cfi, heeft de inspectie sinds 2000 de oktoberpeiling van het departement overgenomen.

Om de centrale vragen te kunnen beantwoorden zijn de volgende steekproeven getrokken:

- voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onderbouwformatie per 1 mei 2003 is een aselechte steekproef getrokken van 350 basisscholen;
- voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onder- en bovenbouwformatie per 1 oktober 2003 is eveneens een aselechte steekproef getrokken van 350 basisscholen.

3 INZET VAN PERSONEEL

In dit hoofdstuk wordt inzicht geboden in de wijze waarop scholen de formatie in de onderbouw hebben ingezet (paragraaf 3.1). Zowel in mei 2003 (deel uitmakend van het vierde jaar van de groepsmaatregel), als in oktober 2003 (deel uitmakend van het vijfde jaar van de groepsmaatregel), heeft de inspectie bij de scholen onderzocht hoe zij de onderbouwformatie (en sinds 1 oktober 2003 ook de bovenbouwformatie) hebben ingezet. Voorts worden in paragraaf 3.2 de bevindingen gepresenteerd over het aantal scholen dat te kampen heeft met onvervulde vacatures in de onderbouw.

3.1 Inzet onderbouwformatie

In de volgende tabel is aangegeven welke soorten personeel in de afgelopen drie jaren zijn ingezet naast de reguliere groepsleraren in de onderbouw. De functionarissen die werkzaam zijn in de onderbouw zijn ingedeeld in drie hoofdtypen: 'meer handen in de klas', 'meer onderwijzend personeel in de onderbouw' en 'coördinatoren onderbouw'. De gegevens zijn weergegeven voor de situatie in mei en oktober van elk jaar. Uit het feit dat de optelling van de percentages in bovenstaande tabel boven de 100 uitkomt, kan worden afgeleid dat veel scholen met een gecombineerde inzet werken.

Scholen kiezen ervoor om de extra formatie voor groepsverkleining vooral in te zetten voor coördinatie-functies en meer (vak)leraren in de onderbouw. Meer handen in de klas komt naar verhouding het minst voor. Wel neemt het aantal handen in de klas toe in de loop van het schooljaar en is het aantal scholen dat meer handen in de klas toepast de afgelopen drie jaar gestegen. Vooral het aantal scholen dat onderwijsassistenten gebruikt, heeft gezorgd voor deze groei. Opvallend is ook dat het aantal scholen met interne begeleiders en remedial teachers die werken in de onderbouw is afgenomen.

In detail vallen de volgende aspecten op in de tabel. In 2003 kiest ruim de helft van de scholen voor het eerstgenoemde type functionarissen: *'meer handen in de klas'*. Deze handen betreffen extra functionarissen die, naast de eigen groepsleraar, in de groepen aanwezig zijn. In mei (einde schooljaar) kwamen deze extra handen op 66 procent van de scholen voor, in oktober (begin schooljaar) was dit iets lager namelijk 58 procent. Ten opzichte van mei 2001 en 2002 is het gebruik van 'meer handen in de klas' gestegen met 12, respectievelijk 4 procent. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de toename van onderwijsassistenten (van 18 naar 32 procent) en extra bevoegde leraren (van 23 naar 28 procent). In het begin van het schooljaar (oktober 2003) is in vergelijking met het vorige schooljaar het percentage scholen dat onderwijsassistenten gebruikt gestegen met ruim 5 procent. Voor de andere functionarissen zijn de verschillen tussen de laatste twee jaren gering. Op de scholen waar 'meer handen in de klas' voorkomt, wordt in het begin van het schooljaar (oktober 2003) gemiddeld 20 uren per week per school besteed aan assistentie van de groepsleraar in de onderbouw. Aan het eind van het schooljaar 2002-2003 (1 mei) was er gemiddeld 24 uren

assistentie. Klassenassistenten en onderwijsassistenten hebben relatief de meeste uren namelijk 30 uren en 22 uren in oktober 2003. In mei 2003 (einde schooljaar) was het aantal uren veel groter, namelijk 44 en 29 uren.

Tabel 1. Personeel dat is ingezet in de onderbouw in drie achtereenvolgende jaren

Soort personeel in de onderbouw	Schooljaar	00-1	01-2	01-2	02-3	02-3	03-4
	Kalenderjaar	2001	2001	2002	2002	2003	2003
	Peildatum	Mei	Okt.	Mei	Okt.	Mei	Okt.
Aantal scholen	448	436	336	332	336	325	
	%	%	%	%	%	%	
<i>Meer handen in de klas</i>							
a. Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar	53	48	62	57	66	58	
b. Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar	23	19	25	25	28	23	
c. Onderwijsassistenten	11	11	16	13	15	12	
d. Klassenassistenten	18	18	25	27	32	33	
	20	15	19	17	16	17	
<i>Meer onderwijzend personeel in de onderbouw</i>							
a. Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs gevend	77	77	75	73	70	71	
b. Vakleraren gymnastiek	13	6	16	11	15	12	
c. Vakleraren muziek	19	23	18	16	20	19	
d. Vakleraren handvaardigheid	17	13	10	10	13	15	
e. Vakleraren dans, drama	10	8	7	9	8	8	
f. Oalt/nt2 leraren ¹	1	3	2	3	5	2	
g. Remedial teacher	2	11	14	12	13	11	
	61	58	58	57	47	50	
<i>Coördinatoren onderbouw</i>							
a. Interne begeleider, coördinator leerlingenzorg	88	92	89	85	85	80	
b. ICT-coördinator	85	88	83	80	79	73	
c. Taalcoördinator	39	47	55	56	54	53	
d. Rekencoördinator	5	4	7	5	6	7	
e. Directeur/bouwcoördinator kwaliteitsverbetering onderbouw	1	1	1	1	1	1	
f. Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering onderbouw	26	24	31	23	17	19	
g. Onderbouwcoördinator	15	15	16	14	11	7	
	-	-	30	26	32	27	

Op bijna driekwart van de scholen wordt het tweede type functionarissen uit tabel 1 ingezet: specifiek gespecialiseerd *onderwijzend personeel, dat taken verricht voor de onderbouw*. Het gaat hierbij vooral om remedial teachers (op 50 procent van de scholen), vakleraren (gymnastiek, muziek, handvaardigheid, dans en drama; samen 37 procent), oalt/nt2 leraren (12 procent) en zelfstandig onderwijsgevende lio's (12 procent). Het aantal remedial teachers vertoont een daling vergeleken met 2002, terwijl het aantal vakleraren gymnastiek en muziek licht is gestegen.

Het derde type functionarissen uit tabel 1, *de coördinatoren onderbouw*, komt op acht van de tien scholen voor. Driekwart van de scholen heeft een interne begeleider. Het aantal scholen met een interne begeleider vertoont wel een forse daling als 1 oktober 2003 wordt vergeleken met 1 oktober 2001 (15 procent). Ruim de helft van de scholen heeft een ICT-coördinator. Taal- en reken-coördinatoren komen op weinig scholen voor. Daarnaast zijn er diverse directieleden of bouwcoördinatoren die zich met de onderbouw bezighouden. Op 41 procent van de scholen komt minstens één van de drie bovengenoemde coördinatoren voor.

¹ Bij deze gegevens moet worden bedacht dat in mei 2001 met een andere operationalisatie (open vraag) gewerkt is dan op de overige peildata (gesloten vraag) en dit heeft de respons in mei 2001 waarschijnlijk negatief beïnvloed.

3.2 Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw

De oormerking van gelden voor groepsverkleining is met ingang van het schooljaar 2003/2004 afgeschaft. Dit betekent dat de formatie ook kan worden ingezet voor de bovenbouw. Aan de scholen is gevraagd in hoeverre ze daarvan gebruik maken. Bijna tweederde van de scholen (61 procent) geeft aan hier gebruik van te maken.

De scholen is ook gevraagd wat hun beleid is dat ze in het kader van groepsverkleining hanteren in schooljaar 2003-2004: groepsverkleining en/of 'meer handen in de klas' in de onderbouw en/of de bovenbouw. 41 procent van de scholen kiest alleen voor groepsverkleining; 16 procent van de scholen kiest alleen voor 'meer handen in de klas'; 42 procent kiest voor een beleid waarbij zowel groepsmaat als 'meer handen in de klas' gecombineerd worden. Het beleid van de meeste scholen is gericht op beide maatregelen of groepsmaat alleen en op de hele school of de onderbouw.

De scholen die de formatie voor groepsverkleining ook in de bovenbouw toepassen, is gevraagd aan te geven welke functionarissen naast de reguliere groepsleraren in de bovenbouw werken. Uit deze gegevens valt ook op dat scholen vooral kiezen voor coördinatoren en (vak)leraren in de bovenbouw en relatief het minst voor meer handen in de klas.

Tabel 2. Personeel dat in verband met de groepsverkleining is ingezet in de bovenbouw.

	Schooljaar Kalenderjaar	03-04 2003
	Peildatum en aantal scholen	1 okt. N=325
Soort personeel in de bovenbouw		%
<i>Meer handen in de klas in de bovenbouw</i>		
		28
a. Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar		12
b. Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar		8
c. Onderwijsassistenten		11
d. Klassenassistenten		6
<i>Meer onderwijzend personeel in de bovenbouw</i>		
		49
a. Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs gevens		9
b. Vakleraren gymnastiek		19
c. Vakleraren muziek		11
d. Vakleraren handvaardigheid		9
e. Vakleraren dans, drama		2
f. Oalt/nt2 leraren		4
g. Remedial teacher		32
<i>Coördinatoren onderbouw ook in de bovenbouw</i>		
		52
a. Interne begeleider, coördinator leerlingenzorg		48
b. ICT-coördinator		38
c. Taalcoördinator		3
d. Rekencoördinator		1
e. Directeur/bouwcoördinator kwaliteitsverbetering onderbouw		11
f. Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering onderbouw		4
g. Onderbouwcoördinator		15

Van alle scholen past ruim een kwart meer handen in de klas ook toe in de bovenbouw. Op de helft van alle scholen geldt dat ook voor de beide andere

categorieën, namelijk meer onderwijzend personeel en coördinatoren onderbouw ook inzetten in de bovenbouw. Functionarissen in de onderbouw die ook op veel scholen worden ingezet in de bovenbouw zijn: interne begeleiders, remedial teachers, ICT-coördinatoren, vakleraren gymnastiek en onderbouwcoördinatoren die kennelijk ook in de bovenbouw activiteiten ontplooiën.

3.3 Onvervulde vacatures in de onderbouw

De maatregel groepsverkleining vraagt om meer leraren. Daarom heeft de inspectie, specifiek voor de onderbouw, gevraagd naar de onvervulde vacatures.

In mei 2003 geeft 6,6 procent van de scholen aan onvervulde vacatures te hebben in de onderbouw. De vorige jaren was dit 9,5 en 12 procent. Het aantal vacatures vertoont dus een dalende trend. Het hoogste aantal vacatures is nog wel te vinden bij groepsleraren, maar er is soms ook behoefte aan klassenassistentie en interne begeleiders.

In oktober 2003 geeft 2 procent van de scholen aan vacatures te hebben. De vorige jaren was dit percentage 9 á 10 procent. Het type vacatures heeft nu niet meer zozeer betrekking op groepsleraren, zoals in vorige jaren werd vastgesteld, maar vooral op directeuren.

4. DE GROEPSGROOTTE

Hoofdstuk 4 laat de stand van zaken met betrekking tot de groepsgrootte in het basisonderwijs zien op 1 mei en 1 oktober 2003. Voorts worden ontwikkelingen beschreven vanaf de nulmetingen in oktober 1994 en in mei 1995 (paragraaf 4.1). Op beide peildata stelde de inspectie voor het eerst de gemiddelde groepsgrootte in het basisonderwijs vast. De gegevens werden gebruikt door de Commissie Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs (1996). Het rapport van deze commissie gaf de overheid aanleiding vanaf het schooljaar 1997-1998 fors te investeren in de onderbouw van het basisonderwijs. Vanaf dat moment heeft de inspectie de grootte van de leerlingengroepen twee maal per jaar gepeild en de ontwikkelingen gevolgd.

In paragraaf 4.2 worden de gegevens gepresenteerd over ontwikkelingen in de verhouding tussen het aantal grote en kleine groepen in de onderbouw van het basisonderwijs. Paragraaf 4.3 laat ontwikkelingen zien in de gemiddelde groepsgrootte op scholen met verschillende schoolgroottes, op scholen van verschillende denominaties en op scholen met verschillend samengestelde schoolbevolkingen.

4.1 De groepsgrootte in mei en oktober 2003 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994-1995

In de Bijlagen II en III staan de gemiddelde groepsgroottes per (combinatie)groep vermeld, vanaf het schooljaar 1994-1995. In het hiernavolgende worden de gegevens op hoofdlijnen gepresenteerd.

Voor een goed begrip van de gegevens zijn twee zaken van belang. In de eerste plaats heeft de inspectie in haar onderzoeken van de afgelopen jaren steeds dezelfde definitie aangehouden van het begrip 'groep'. Dit was nodig om te voorkomen dat interpretatieverschillen de oorzaak kunnen zijn van schommelingen in de gemiddelde groepsgrootte. Een groep is gedefinieerd als het aantal leerlingen dat tijdens een schoolweek gedurende ten minste de helft van de schooltijd gelijktijdig onderwijs krijgt van één leraar (of bij een duobaan, van twee leraren). In de tweede plaats moet worden benadrukt dat in de groepen 1 en de combinaties met groepen 1, gedurende het gehele schooljaar vierjarigen binnenstromen. Daardoor zijn deze leerlingengroepen aan het eind van een schooljaar (peildatum 1 mei) beduidend groter dan aan het begin van datzelfde schooljaar (peildatum 1 oktober).

4.1.1 De meipeilingen

Tabel 3 geeft voor 1995 en 1998-2003 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in mei.

Tabel 3. Gemiddeld aantal leerlingen per groep, mei-peilingen 1995, 1998-2003

	Mei						
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Onderbouw	26,3	24,6	25,1	25,0	23,9	23,5	23,2
Bovenbouw	25,0	25,0	25,7	25,6	24,4	24,4	24,0
Totaal	25,7	24,7	25,4	25,2	24,2	24,0	23,5

Ontwikkelingen vanaf 1995

De gemiddelde groepsmaat in de onderbouw is op 1 mei 2003 lager dan in alle voorgaande jaren. In mei 1995 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 26,3 leerlingen. Acht jaar later, in mei 2003, blijkt de gemiddelde groepsmaat met 3,1 leerlingen te zijn gedaald.

Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groepsmaat in de onderbouw in mei gedaald van 24,6 naar 23,2 leerlingen, een daling van gemiddeld 1,4 leerling per groep.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in mei ook gedaald: van 25,0 leerlingen in 1995 naar 24,0 leerlingen in 2003. In de bovenbouwgroepen gaat het dus in acht jaar tijd om een daling van het leerlingenaantal met 1,0.

De groepsmaat in mei 2003

In mei 2003 is de gemiddelde groepsmaat in de onderbouw van het basisonderwijs 23,2 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groepsmaat in de onderbouw iets gedaald.

In mei 2003 is de gemiddelde groepsmaat in de bovenbouw 24,0 leerlingen. Dat is bijna 1 leerling meer dan in de onderbouw. In de bovenbouw is de gemiddelde groepsmaat ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder ook iets gedaald.

4.1.2 De oktoberpeilingen

Tabel 4 geeft voor 1994 en 1997-2003 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in oktober.

Tabel 4. Gemiddeld aantal leerlingen per groep, oktoberpeilingen 1994, 1998-2003

	Oktober							
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Onderbouw	23,7	22,9	22,7	22,5	21,9	21,9	20,9	21,1
Bovenbouw	25,0	25,1	25,8	25,7	25,1	24,8	23,7	23,5
Totaal	24,3	23,8	25,2	24,0	23,3	23,2	22,2	22,2

Ontwikkelingen vanaf 1994

De gemiddelde groeps grootte in de onderbouw is in oktober 2003 lager dan in oktober 1994. In oktober 1994 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 23,7 leerlingen. Negen jaar later, in oktober 2003, blijkt de gemiddelde groeps grootte met 2,6 leerlingen te zijn gedaald.

Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw in oktober gedaald van 22,9 naar 21,1 leerlingen, een daling van 1,8 leerlingen per groep.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in oktober op beide meetmomenten licht gedaald: van 25,0 leerlingen in 1994 naar 23,5 leerlingen in 2003. In de bovenbouwgroepen gaat het dus om een daling van het leerlingenaantal van 1,5 in negen jaar tijd.

De groeps grootte in oktober 2003

In oktober 2003 is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw van het basisonderwijs 21,1 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw met 0,2 leerling licht gestegen.

In oktober 2003 is de gemiddelde groeps grootte in de bovenbouw 23,5 leerlingen; ruim 2 leerlingen meer dan in de onderbouw. De gemiddelde groeps grootte in de bovenbouw is ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder licht gedaald.

4.2 Grote groepen en kleine groepen tussen 1994 en 2003

In mei 2003 is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw weliswaar gedaald, maar is daarmee het aantal grotere groepen in de onderbouw ook verminderd?

Tabel 5 geeft de percentages groepen met een specifieke omvang weer.

Tabel 5. Het percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (meipeiling)

Omvang van de groepen	Mei						
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
< 26 leerlingen	41,8	57,0	50,5	52,5	58,9	60,1	65,0
26 – 30 leerlingen	29,7	27,8	34,6	34,4	31,4	30,9	27,4
31 – 35 leerlingen	22,8	13,4	12,8	12,1	8,7	8,1	6,6
> 35 leerlingen	5,7	1,8	2,1	1,1	1,0	0,9	1,0

Uit de tabel blijkt dat het aantal kleine groepen (minder dan 26 leerlingen) aan het einde van de afgelopen schooljaren is gestegen. Omgekeerd is het aantal grote groepen (met meer dan 35 leerlingen) gedaald. Het aantal middelgrote groepen met 31-35 leerlingen is sterk gedaald sinds 1995.

Voor de oktoberpeilingen gelden de volgende cijfers.

Tabel 6. Het percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (oktoberpeiling)

Omvang van de groepen	Oktober							
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
< 26 leerlingen	59,4	71,4	69,0	80,0	76,3	77,9	84,2	72,6
26 – 30 leerlingen	26,8	19,8	23,5	17,0	19,5	18,0	12,9	21,4
31 – 35 leerlingen	12,1	7,4	7,0	3,0	3,8	3,5	2,7	5,8
> 35 leerlingen	1,7	1,4	0,5	0,0	0,4	0,6	0,2	0,2

In oktober 1994 bestond iets meer dan 59 procent van de onderbouwgroepen uit minder dan 26 leerlingen; tijdens de oktoberpeiling van 2003 was dit 73 procent. Het aantal grote groepen (met meer dan 35 leerlingen) is gedaald. Het aantal middelgrote groepen met 31-35 leerlingen is sinds 1994 gedaald met 6,3 procent.

Er is sprake van een daling van het aantal grote groepen sinds 1994. Vergeleken met het vorige jaar is het aantal kleine groepen fors gedaald en het aantal middelgrote groepen gestegen. Volgend jaar moet worden gezien of deze ongunstige trend zich voortzet.

4.3 Groeps grootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de gemiddelde groeps grootte op scholen met verschillende schoolgrootten, denominaties en schoolbevolkingen. Voor deze vergelijkingen wordt gebruik gemaakt van de gegevens op de peildatum

van 1 mei 2003 (einde schooljaar). Op die datum was de gemiddelde groepsmaat in de onderbouw landelijk gezien 23,2 leerlingen. Vooraf moet worden opgemerkt dat zowel kleine scholen als scholen met gewogen leerlingen meer reguliere formatieruimte ontvangen dan de overige scholen. Deze scholen zijn dus onafhankelijk van de groepsmaatmaatregel in staat om kleinere leerlingengroepen te creëren dan andere scholen.

Tabel 7. Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw op scholen met verschillende Schoolgrootte

Schoolgrootte	Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw		
	Mei 2001 (n = 448)	Mei 2002 (n = 331)	Mei 2003 (n = 336)
0 – 100 leerlingen	20,3	19,5	19,8
101 – 200 leerlingen	23,0	22,5	22,3
201 – 400 leerlingen	24,6	24,1	23,8
Meer dan 400 leerlingen	24,4	24,9	23,3

Scholen met een maximum van 200 leerlingen hebben aan het eind van het jaar gemiddeld de kleinste groepen. Op de grootste scholen heeft de daling van de groepsmaat in de onderbouw doorgezet. Op de kleinste scholen niet.

Tabel 8. Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw op scholen met verschillende Denominaties

Denominatie	Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw		
	Mei 2001 (n = 448)	Mei 2002 (n = 331)	Mei 2003 (n = 336)
Openbaar	23,4	22,2	22,2
Protestants-Christelijk	23,3	23,1	23,5
Rooms-Katholiek	24,9	23,6	23,3
Algemeen Bijzonder	24,5	23,7	24,8

Openbare scholen hebben iets kleinere leerlingengroepen in de onderbouw dan de scholen van de overige denominaties. Deze verschillen, die gemiddeld gezien iets meer dan 1 leerling betreffen, kunnen worden toegeschreven aan het feit dat openbare scholen verhoudingsgewijs meer gewogen leerlingen hebben.

Tabel 9. Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw op scholen met verschillend samengestelde leerlingpopulaties

Samenstelling leerlingpopulatie	Gemiddelde groepsmaat in de onderbouw		
	Mei 2001 (n = 448)	Mei 2002 (n = 331)	Mei 2003 (n = 336)
Meer dan 50% leerlingen zonder gewicht	24,7	23,5	23,5
Meer dan 50% 0,25/0,90 leerlingen	22,4	20,5	21,8
Meer dan 50% 0,25 leerlingen	21,2	21,6	16,4 ²
Meer dan 50% 0,90 leerlingen	19,4	19,8	20,9

² Deze categorie telt maar vijf scholen.

Op scholen met een meerderheid aan allochtone leerlingen ligt de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw ruim twee leerlingen lager dan landelijk (23,2 leerlingen) het geval is.

5. SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In dit hoofdstuk worden de vragen die in dit onderzoek centraal staan beantwoord. Het gaat om de volgende vragen:

- 1 Op welke wijze hebben scholen de extra formatie ingezet in de onder- en bovenbouw?
- 2 Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?

Het antwoord op deze vragen komt aan de orde in de volgende paragrafen.

5.1 Inzet van personeel

De groepsverkleiningsmaatregel wordt door scholen gebruikt om groepen te verkleinen en/of meer personeel in de groep ('meer handen in de klas') toe te passen. Met het verdwijnen van de oormerking van de extra gelden voor de onderbouw ontstaat voor scholen de mogelijkheid om deze maatregel in de school als geheel toe te passen. Daarmee wordt de situatie op scholen ook complexer. Uit de vragenlijsten blijkt dat groepen soms voor twee dagen in de week worden gesplitst en dat 'meer handen in de klas' op sommige dagen wel en andere niet wordt toegepast. Nu kan dat dus ook apart voor de onder- en bovenbouw.

Scholen kiezen ervoor om de extra formatie voor groepsverkleining vooral in te zetten voor coördinatie functies en meer (vak)leraren in de onderbouw. Meer handen in de klas komt naar verhouding het minst voor. Wel neemt het aantal handen in de klas toe in de loop van het schooljaar en is het aantal scholen dat meer handen in de klas toepast de afgelopen drie jaar gestegen.

In mei 2003 past tweederde van de scholen 'meer handen in de klas' toe. Dit is opnieuw een stijging ten opzichte van het jaar daarvoor. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de toename van het aantal onderwijsassistenten die op éénderde van de scholen voorkomen. Op deze scholen worden ze voor gemiddeld 29 uur per week ingezet. Klassenassistenten hebben nog meer uren maar die komen op minder scholen voor.

Op driekwart van de scholen wordt de onderbouwformatie mede ingezet voor meer remedial teachers, vakleraren gymnastiek en muziek, zelfstandig lesgevende lio's. Het aantal scholen dat remedial teachers gebruikt, neemt wel af.

Coördinatoren voor de onderbouw komen op acht van de tien scholen voor. Dit aantal functionarissen neemt ook af. Dit komt vooral door de intern begeleiders die op minder scholen voorkomen vooral vergeleken met 2001.

Sinds de afschaffing van de oormerking van de groepsverkleiningsformatie voor de onderbouw geeft zestig procent van de scholen aan de extra onderbouwfunctionarissen ook te gebruiken voor de bovenbouw. Het gaat vooral om interne begeleiders, remedial teachers, ICT-coördinatoren en vakleraren gymnastiek. Meer handen in de klas in de bovenbouw komt op een kwart van de scholen voor.

Het aantal vacatures, in het bijzonder van groepsleerkrachten, is gedaald, terwijl de behoefte aan directeuren relatief is gestegen.

5.2 Groepsgrootte in de onderbouw

Acht jaar geleden stelde de inspectie ten behoeve van de Commissie Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs vast dat op de peildatum 1 mei 1995 de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 26,3 leerlingen bedroeg. Vervolgens hebben de basisscholen sinds het schooljaar 1997-1998 middelen ontvangen voor groepsverkleining en kwaliteitsverbetering in de onderbouw van het basisonderwijs. In mei 2003 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met 3,1 leerlingen gedaald tot 23,2. Bij de grote scholen (meer dan 400 leerlingen) is de groepsgrootte het sterkst gedaald. In oktober 2003 was de gemiddelde grootte 21,1 leerlingen. Dat is een lichte stijging ten opzichte van het jaar daarvoor.

Aan het einde van het schooljaar 2002-2003 heeft 65 procent van de groepen minder dan 26 leerlingen. Dat was in 1995 nog 42 procent. Het percentage leerlingengroepen in de onderbouw met minder dan 26 leerlingen bedroeg in 1994 aan het begin van het schooljaar bijna 60. Inmiddels heeft 73 procent van de leerlingengroepen aan het begin van het schooljaar minder dan 26 leerlingen. Dit is echter wel een daling vergeleken met vorig jaar. Vooral de middelgrote groepen (26-35 leerlingen) komen op meer scholen voor vergeleken met het jaar daarvoor.

LITERATUUR

Commissie kwalitatieve aspecten van groepsgrootte in het basisonderwijs (1996). Klassenverkleining. Den Haag: SDU.

Inspectie van het onderwijs (1995). Groepsgrootte in het basisonderwijs. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (1996). Schoolkenmerken en groepsgrootte in het basisonderwijs. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (1996). De start van de onderwijsassistent. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (1998). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs 1997/1998. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (1999). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs 1994-1999. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2001). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs in de periode 1994-2000. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2002). Groepsgrootte, personele inzet en onderwijskwaliteit in de onderbouw van het basisonderwijs 2001. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000). Zesde voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2001). Zevende voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2002). Achtste voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Procesmanagement Primair Onderwijs (1999). Groepsverkleining in de onderbouw, de tweede stap. Den Haag: PMPO.

BIJLAGE I

Samenstelling projectgroep

Mw. dr. A.H. Corporaal	coördinerend inspecteur (projectleider tot 1-11-03)
Mw. drs. L. Tabak	coördinerend inspecteur (projectleider vanaf 1-11-03)
Dhr. dr. R. de Jong	adjunct inspecteur (analyse en rapportage)
Mw. Drs. W. Louwes	inspecteur primair onderwijs (rapportage)

BIJLAGE II

Gemiddelde groeps grootte mei 1995 - 2003

Tabel 1. Gemiddeld aantal leerlingen per groep (de groep en niet de school is de eenheid van analyse) (mei 2003; n = 336 scholen)

Peildatum	mei						
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Groep 1	26,1	23,9	24,8	24,2	22,9	22,8	22,3
Groep 2	26,2	22,2	25,0	24,2	22,7	23,8	21,9
Groep 1 / 2	29,0	26,9	26,5	26,5	25,4	24,9	25,0
Groep 3	23,7	23,0	23,6	22,8	22,6	23,0	21,9
Combinatie met groep 3 ³	23,7	23,2	22,9	24,9	22,8	22,2	22,7
Groep 4	25,3	24,3	24,9	24,9	23,7	23,2	22,5
Combinaties in onderbouw ⁴	24,9	24,9	24,6	25,4	23,8	23,3	22,2
Onderbouw gemiddeld	26,3	24,6	25,1	25,0	23,9	23,5	23,2
Groep 5	25,2	24,5	25,4	25,9	24,7	24,3	23,6
Groep 6	24,8	25,0	26,3	26,0	24,5	24,8	24,0
Groep 7	25,0	25,3	26,0	25,9	25,0	24,9	24,3
Groep 8	24,9	24,3	25,5	25,1	24,6	24,5	24,1
Combinaties in bovenbouw ⁵	24,9	25,5	25,5	26,5	24,6	24,2	24,1
Bovenbouw gemiddeld	25,0	25,0	25,7	25,6	24,4	24,4	24,0
Totaal gemiddeld	25,7	24,7	25,4	25,2	24,2	24,0	23,5

³ Groepsaanduidingen: 1/2/3, 2/3.

⁴ Groepsaanduidingen: 1/3/4, 2/3/4, 3/4, 3/5, 3/4/5, 4/5, 3/4/5/6, 2/4.

⁵ Groepsaanduidingen: 3/6, 3/4/5/6/7/8, 4/6, 4/5/6, 4/5/6/7, 4/5/6/7, 4/5/6/8, 4/5/6/7/8, 5/7, 5/6/7, 5/6/7/8, 6/7, 6/8, 6/7/8, 7/8, 5/7/8, 4/6/7.

BIJLAGE III

Gemiddelde groepsgrootte oktober 1994 - 2003

Tabel 1. Gemiddeld aantal leerlingen per groep (de groep en niet de school is de eenheid van analyse) (oktober 2003; n = 325 scholen)

Peildatum	Okt.							
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Groep 1	19,4	19,5	18,7	18,2	17,5	19,2	17,3	17,9
Groep 2	24,7	22,7	23,6	22,8	22,0	22,3	21,7	19,8
Groep 1 / 2	23,7	22,4	22,3	22,1	21,4	21,4	20,6	21,2
Groep 3	23,3	23,0	23,2	23,0	22,2	21,4	21,0	21,4
Combinatie met groep 3 ⁶	20,2	22,1	21,6	21,8	19,3	21,3	16,7	20,6
Groep 4	25,4	24,7	24,9	24,7	23,8	23,8	22,6	22,4
Combinaties in onderbouw ⁷	24,8	24,7	23,4	24,7	23,7	23,2	22,1	22,8
Onderbouw gemiddeld	23,7	22,9	22,7	22,5	21,9	21,9	20,9	21,1
Groep 5	25,3	24,9	26,0	25,7	24,9	24,2	23,4	23,0
Groep 6	25,0	25,6	26,3	26,0	25,2	24,5	23,9	23,8
Groep 7	25,2	25,6	26,3	26,0	25,4	25,5	24,0	23,6
Groep 8	25,0	24,5	25,6	25,5	24,8	24,8	23,9	23,5
Combinaties in bovenbouw ⁸	24,9	25,2	25,4	25,5	25,2	25,1	23,3	23,4
Bovenbouw gemiddeld	25,0	25,1	25,8	25,7	25,1	24,8	23,7	23,5
Totaal gemiddeld	24,3	23,8	25,2	24,0	23,3	23,2	22,2	22,2

⁶ Groepsaanduidingen: 1/2/3 (dit aantal groepen is zeer laag, nl. 14).

⁷ Groepsaanduidingen: 1/3/4, 2/3/4, 3/4, 3/5, 3/4/5, 4/5, 3/4/5/6, 2/4.

⁸ Groepsaanduidingen: 3/6, 3/4/5/6/7/8, 4/6, 4/5/6, 4/5/6/7, 4/5/6/7, 4/5/6/8, 4/5/6/7/8, 5/7, 5/6/7, 5/6/7/8, 6/7, 6/8, 6/7/8, 7/8, 5/7/8, 4/6/7.